

HAURREN ETA GAZTETXOEN*

PSYKOLOGIAZ

Adin bakoitzeko haurrak zer izakera, joera, nortasun eta nahimen edo gura duen jakite arren bildu ditugu gai hauek ARDOLD GESELL eta beste batzuen artean eginiko liburuetarik.

Beharrezko da haurraren nortasuna eta izakera jakitea, emango dituen erantzunen eta izango dituen reakzioen arrazoiak gogoan edukitzea ditzagun.

Honek ez du esan nahi, noski, joera guztiak bere hortan utzi behar direnik. Zuzendu beharrak ere badira. Baina zuzentzean nola jokatu erakusten daukute gai hauek: hots, haurra bere neurrian eta mailan harturik, berorrekina lana egiteko argi egiten daukute.

(*) "HAURREN ETA GAZTETXOEN PSYKOLOGIAZ" idazlana Euskal Udalekueetan haur euskaldunekin lan egiten duten begirale edo monitoreaentzat pentsatua dago, haurra ezagut dezaten laguntzeko. Lehen lan honek 10 urte arteko haurrak aztertzen ditu. Beste batetan 11tik 15 urte artekoak ditugu ikusten. Ez da hau, noski, tratatu bat, ezta urrik eman ere. Laburpen eran eginga dago eta datobilduma bat dela esan dezakegu. Balio beza, baina, euskaraz dagoen zientzi-literatura pittin bat, bederen, aberasteko.

HAURREN PSYKOLOGIA ADINKA

1. NORTASUNAZ

6 urtetakoa

—Bere universoaren erdia, zentroa bera da: berari buruz den guztiaz oso interesatua.

—Dena dakielakotan dago eta dena bere erara egin nahi izaten du.

—Bereak dituen gauzak arretaz gordetzen eta orobat erakusten ditu.

—Izena garrantzi handikoa du: bere izenez deitzea atsegin zaio. Amarekin gora behera asko ukan ohi du, baina ama etxean egongo ez den edo hilko den beldurra izan ohi du.

—Ez daki laguntza noiz eskatu. Behar duenean badaiteke nahi ez izatea.

—Beti aurrena, irabazlea izan nahi.

—Ez daki zer egin; baina nekez eman ohi du ontzat besteek esana edo proposatua: berak nahi duenaren antza dadukanean bakarrik.

—Sentibera eta burrukalaria, setatsua ohi da kontra egiten zaionean.

—Bere nahiz jokulagunen jokaera onaz edo txarraz interesatua.

7 urtetakoa

—Bere baitan mundu handia edukirik, beregan itxirik bezala bizi da. Agintzen zaiona entzun ere ez du egiten.

—Bere gorputzaz jabetua eta ohartua: bilhutsik, narrugorriarik ikusiko duten beldur da. Ez zaio laket inork ikuitzea. Lotsatia kontu hauetan.

—Besteak gaiztoak direlakotan dago.

—Bere beldurrak, hutsegiteek, inork negarrez ikusteak lotsatu egiten dute.

—Bere baitaratzen ari da: bakardadea maiteago du.

—Haur honen mundua, hala ere, irekitzen ari da; gizartean toki bat bilatzen ari da.

—Bere amak, irakasleak edo lagunek maiteko ez duten beldurra senti dezake.

—Bere tokia, xokoa nahi izaten du: mahaian, taldean, etxekoen artean...

—Ez da ain esaneko: «zergatik?» galde dezake.

—'Erantzukizunen' bat nahi du, baina ongi erantzungo ez duen beldur da.

—Dudakorra (ezeptikoa) erlijioaz.

—Hasi duen lana amaitu nahi izaten du.

8 urtetakoa

—Gizartekoa. Bere nortasuna besteen aurrean kontrastatu nahi.

—Bere buruaren izateaz, bere personaz jabetzen hasia.

—Barne-anatomiaz interesatua.

—Berriro munduaren erdi egiten du bere burua.

—Ez du haur bezala tratatua izan nahi. Nagusiak bezalakoa izan nahi du. Hazi nahia.

—Erabakia errezagoa du. Arrazoiak ikus dezazke.

—Negar egiten du, haserre edo errita «injustoak, merezi gabe-koak» egitean.

—Nortasuna duen beste persona batekin harremana behar du.

—Besteen arauz bizitzen saiatzen da.

9 urtetakoa

—«Hobeagotu» egiten da.

—Ordurarteko garraztasun zenbait utzi eta leunagotu egiten da.

—Haurra bere buruaren jabeagoa (independentegoa) da. Beragan gehiago konfia daiteke.

—Arduratsua: etxeko giltza eduki dezake egindizun edo karguren bat.

—Bere kezkek asti handia eramaten diote.

—Eskulana, jokua baino maiteago dezake.

—Ekinzalea: edozein langintzan «hoberena» izan nahi.

—Kexu asko du —une batekoak— bizitzako gauza zenbaiti buruz.

—Zuzenketak, inork zuzentzeak alegia, atsekabetu egiten du.

—Haur batetik bestera alde handiak ikus daitezke hemendik aurrera.

2. KUNTZAZ

6 urtetakoa

Kuntza edo sexo-ezberdintasunak interesatzen du: nola daiteken hori.

—Bilaketa hontan zenbait ekintza egin dezake, nola kuntza batekoak hala bestekoak.

—Bere organoak agertu nahia, eta berhoiekin jolastu daiteke.

—Beste kuntzaren jazkiaz jantz daiteke.

—Mutikoak, bera baino gazteago den neskato baten interesa ager dezake.

—Haurrak nondik datozen jakin nahia. Ezkontzaren ondorio dela suma dezake.

—Haurra ama baitatik nola ateratzen den jakin nahia.

—Haurrak amaren sabelean hazitzen direla onhar dezake.

—Bera baino zaharragoren batek kuntzari buruz ezer esaten badio, konfusioa sortzen zaio. Amari galde ohi dio.

7 urtetakoa

—Kuntzarekiko interesak asko baretu zaizkio.

—Bilaketaren bat egin dezake edo jokuren bat, bainan lehen baino gutiago.

—Interesa, giza-emakumeen bereiztasuneaz dezake.

—Urte hau izanen da, agian, neskato-mutikoek, kuntzarekiko axolarik gabe, jolas egingo duten azken urtea.

—Neskato-mutikoen artean amodio-erromantze handiak sortu ohi dire, elkar ezkongai eginaz.

—Beren etxetan beste haur bat jaiotzea nahi, bere kuntza berekoa.

—Amaren haurbide edo umealdiaz arreta, datorrena nolakoa den, nola jaten duen...

8 urtetakoa

—Berriro kuntzarekiko interesa sortzen zaio.

—Bilaketa eta jokuak 6 urtetan bezain ugariak ez dira izaten. Neskatoak oso *sentiberak* dira mutikoekin jolas egiteko edo ukiketan aritzeko.

—Xelatan egon ohi dira, txiste gordinak, farrak...

—Neskatoak hileroko odolgaltzeaz bilaketan hasten dire.

—Mutikoak neska politak eta, alderantziz, neskatoak mutil politak aurkitzen dituzte.

—Mutila zenbait neskakin ibil daiteke, baina badaki batekin bakarrik ezkon daitekoela.

—Jokuetan kuntza biak berezten hasten dira.

—Haurra ama baitan nola hazten den jakin nahi.

—Neskato batzuek aitaren zerikusia galde dezakete.

9 urtetakoa

—Kuntzaz mintza daiteke, bere kuntza berdina dutenekin.

—Bere kuntza-organoen gorabehera eta eginkizunaz interesa du.

—Atsekabe dezake bere gorputza bilhutsik, narrugorririk agerzteak.

—Aitari neskak eta amari mutikoak bere soina bilhutsik agertu nahi eza dezake.

—Kuntzarekiko irainak (insultos sexuales).

—Jokuetan kuntza biak bereiz. Elkartzeak, elkar musukatzeraz bultzatzen dezake.

—Beregan «hazia» ba ote dukean, galde dezake.

—Badaiteke, haurra «cesarea» ebakuntzaz ateratzen dela batzuek uste izatea.

3. SALATZEAZ ETA AITZAKIAK EMATEAZ

6 urtetan

—Gauza txar bat, edo txarki, zergatik egin duen zuzenki galdetzen bazaio,

* ukatu egiten du bere burua

* edo bestebati erantsi

* edo norbaitek eragin diola esan.

—Aitor dezan nahi bada, «nolatan egin duk?» galdegin, beste-rik gabe.

—Bizirik gabeko gauzak kulpatu ditzake, ezer gaizki ateratzen bazaio.

—Gauza handien errua, ttikiena baino aisago onhartu ohi du.

7 urtetan

—Beste batzuei egozten die errua.

—Aitzakia ematerakoan, bere burua zuritu nahi izaten du: «Oraintxe egin behar nuen».

—Beragandik urrun jaurti ohi du liburua, irakurri ezin badu, edo kartatan galtzen badu.

8 urtetan

—Bere errua ukatzen badu ere, ez dio beste inori ezarri ohi.

—Bere burua errudun aitortzen badu eta barkamena eskatu behar badu, «Ez dut gehiago egingo» esan ohi du.

—Bere egiteak balora dezazke eta erruduntzat eman bere burua.

9 urtetan

—Bere errua onhartu ohi du.

—Baina egin ez duten zerbaiten errua baldin egozten bazaie, oso atsekabetzen dire.

—Inongo minik hartzen badu, ondoan duen laguna jo ohi du.

—Aitzakiak ifini ohi ditu, ezer gaizki egin duenean: «Honek bultzatu nau».

4. ZUZENKETA, ZIGORRA, GORESPENA (elogio)

6 urtetan

—Ezer agintzen zaionean, aurrena ez du egin nahi izango, baina gero, berea balu bezala, egingo du.

—Behartzen bazaio, aurka egingo du: «Ez dut nahi!». Hobe da zuzenean ez agintzea, «ezetz egin hau» esanez edo...

—Agindu sotil eta argiak behar ditu, bide zuzena hartzeko.

—Haukeran, txarrena hartu ohi du.

—Gorestea eta bere egintza ontzat hartzea nahi du.

—Zigorrak, gehienetan, ez du zuzenagotzen bere jokabidea.

—Kritikatzen bazaio, lotsagabetu daiteke eta haserretu ere.

—Bakarrik usteari (aislamiento) ongi erantzun dezaioke.

7 urtetan

—Ez du erantzuten (reakzionatzen) aguro: moteltsu erantzuten du. Esandakoak entzun ere ez ditu egiten. Bai eta ahaztu daiteke aginduaz.

—Eztabaidatu dezake agindua, esana: «Zergatik egin behar dut nik hori?».

—Edo esana egiten hasi eta gero gal daiteke, ahaztu.

—Aginduak argi eta garbi eman behar.

—Zigorra zein izango den jakin nahi izaten du.

—Berarekin planifika daiteke; hobe da.

—Goresteari ongi erantzuten dio. Bainan ez du beste adinetan aina behar.

—Nigar egin dezake, kritikatzten bazaio.

8 urtetan

—Nagia, esana betetzeko eta aitzakiak bilatuko ditu. Baina azkenean egingo du.

—Nagusi baledi bezala tratatzea nahi du.

—Aginduak garbi esatea nahi arren, «indirektak» esatea ere nahi izaten du.

—Berehalako sari bat irabazte arren lan egitea laket du, eta ez, laguntzea bakarrik.

—Goretsia izatea laket du.

—Maiz, zuzenketa ttiki bat ere ezin du eraman.

—Txantxak ezin ditu eraman.

—Elkar kritikatzan eta goresten dute.

9 urtetan

—Egiten diharduena utz dezake, nagusi batek esana egiteko. Baina, bere jarrera hala nolakoa baldin bada, beranduragoko utz eta luza dezake nagusiak agindua egitea. Bere interesako zerbait baledi, bere atentzioa, arreta irits daiteke.

—Agindu zehatzak behar ditu eta aldioro gogoraraztea.

—Ez du lehen aina eztabaidatzen.

—Aginduak-eta ez ditu laket, baina honi buruz arazo larri egiten ez badugu, azkenean beteko du esana.

—Bere lanaren balioa arrazoiki azaltzea aski zaio; gorespina ontzat ematen du.

—Zemai (amenazo) bat: berak ari edo nahi duen gauza kentzeko edo galeraztekoa, aski du bide zuzenera erakartzeko.

—Merezigabeko (injusto) zigor batek sumin dezake.

—Kritika, lehen baino hobeki hartzen du.

—Lotsa daiteke egindako okerraz.

5. ARRAZOITZEA

6 urtetan

—Erabakikaitza. Nahasi egiten da.

—Haukera egitean ez du erabakia aldatzen.

—Nagusi batek berakin arrazoitu nahi baleza, ez du bere aburua aldatuko, haserratu baizik.

7 urtetan

—Aisago hartzen du erabakia.

—Aldatzea, artean, zail zaio, bainan haserrazteke entzun dezake arrazoitze bat.

—Berak beretzat dituen arau batzuen erara bizi nahi du. Bere «ethika» bat badu.

8 urtetan

—Aisa erabakitzen du. Bainan zailtasunak ohi ditu bizitzako gauza ttikietan.

—Arrazoiak entzunik, alda dezake bere erabakia.

—Laket du, ordea, berearekin irtetea.

9 urtetan

Berdintsu.

6. ONAZ ETA GAIZTOAZ DUEN OHARMENA

6 urtetan

—Gurasoek uzten edo debekatzen diotenakin lotua du onaren eta txarraren sentidua.

—Ez daduka garbi, baina sumatzen hasten da zer dagoen ongi eta zer gaizki.

—Bere lagunen jokaeraz kezkatua. Gaizki jokatzeko direnean ohar-tzen da.

—Besteak zuzenak ez direla pentsa dezake.

—Gehien axola zaiona: berearekin irtetea.

7 urtetan

—Onaz eta txarraz zeredozer sumatzen du.

—Jokaera batzuk (obeditzea, gauzak onez egitea) onak dira eta besteak txarrak.

—On izateko arauak sortzen ditu, eta hauei dagokienez bizi-tzen da.

—«Joku garbiaz» sentidu bat ba du.

—Ez du epaitzen, 6 urtetan aina, bere laguneko jokaera jolas eta olgetan.

—Bera batzutan ongi jokatzeko da, bestetan ez. Etxetik at hobeki.

—Ongi jokatzeko saiatzen da. Ongi jokatzeko duenean harrotu egi-tzen da.

—Gaizki jokatzeko, gauzak alferrik galdu besterik ez duela egi-tzen ikusten du.

8 urtetan

—Onaz eta okerraz ohar-tzen da.

—Ona edo txarra ez da gurasoek uzten edo galerazten dutena ba-karrik.

- «On» izan nahi du. Hori apreziatzea nahi.
- Nagusien arauz, haiek direna uste duen bezala, bizi nahi du.
- Balorazio-zentzu batek eraman dezake, on izan ez dela uste izatera.
- Barnez atsekabetua geratzen da, ona izan ez denean. Bainan ez zaio laket bere egite gaiztoak onhartu beharra.

9 urtetan

- Ez du pentsatzen «ona» - «txarra»; baizik «ongi» - «gaizki».
- Gauzak zuzenki egin nahi.
- Beste haurren jokaera epaitu egiten du: «Lagun ona dut».

7. EGITEAK ETA INTERESAK

6 urtetan

- Buztinaz, ondarrez eta urez* jolasten da.
- Ezkutuketan. Ekilibrio jokuak laket zaizkio (sokean...).
- Pilotarekin.
- Eratu gabeko jokuak*: zuhaitzean gora, igari.
- Labainketa edo patinajea.
- Zurgintza soil bat (mailu, zerrakotea...).
- Mahaieko jokuak*: anagramak, dominó, nahasmahas...
- Margotu, marraztu, ebaki, paperak itsatsi*.
- Bildumak*.
- Imprenta-hizkiak (letrak) margotu, gero deletreatzeko.
- Idurimen jokuak*: zaldi bat, itsasontzi bat, berebil bat, gudari bat... dela iduri.
- Etxegintzarako idurimen handia: «bloque»ekin.
- Andrakilak edo panpinak (N). Nagusien jazkiak jantzi (N).
- Eskoletara, etxetara... jolastu (N).
- Hojalatazko jostailuak, «mecano» sotilak (M).
- Gudutara, behizain, unai edo vaquerotara, guardia eta lapurretara jolastu (M).
- Tunel eta putzuak zulatu (M).
- Eraman-ekarrirako tresnen ardura: kamioi, tren, egazkina...

7 urtetan

- Zenbait «mania» du: *iskiluekin* jolastu. Margotu. Liburu farre-ragileak.
- Jokua bakartiagoa*.

—*Buztinaz* ere jolasten dira batzuk. Lorategiko edo baratzeke tresnaz ardura apur bat.

—*Aztikeria* (magia) eta trukoak. Nahas-mahas.

—*Tarjetak*, botella-tapak, harriak, inolako traste-pusketak biltzen eta trukatzten ditu.

—*Igerian egiteko zaletasun handia*.

—*Bibliotekatara*, *trenetara*, *ofizinetara* jolasten da, gauza askokin.

—*Pilota* jokua sumatzen hasten da.

—*Paperezko andrakilak* eta hauen jazkiak ebaki (N).

—«*Etxetara*» jolasten dira: nagusien erropaz jantzirik. Edo «*eskoletara*» maistraren papera eginez (N).

—*Soka saltoa* (N).

—*Pilotarekin*: boteak eginez (N).

—*Eguratsean*: laisterka, burrukan, zuhaitzetan gora (M).

—*Zurgintza*: zerrakote batekin edo... (M).

—*Kaja* hutsez «*aparatoak*» egin ohi ditu.

—*Paperezko egazkinak* egin eta jaurti.

—*Polizia-lapurraketan*. «*Comandoak*» Guduak.

—*Txabola zalea oso*. Bertan jolasten dira.

—*Kimikaz*, *telegraphiaz*, *itsasibiliaz* ardura.

8 urtetan

—*Ez dira bakar zale*. Laguna ukaitea nahiago dute (nagusia nahiz haurra).

—*Edonolako jokuak*: etxe barruan eta kanpoan; lana eta olgeta edo jolasa bereizten dute.

—*Mahaiko jokuak*: partxesi, domino, damak nahas-mahas (zailak atseginen).

Joku sotilegiak zapuiztu egiten ditu.

—*Antzetzeko zalea*.

—«*Aparatoen*» *adina*. Gauza asko eduki nahi eta berhoriez egin zerbait.

—*Bere bildumak* batu eta antolatu egiten ditu.

—*Talde jokuak*, *eratu gabekoak*: basa-laisterketak, elkar eraso-tzeak (persegitzeak) burrukak.

—*Ixileko lagunarteak* edo *clubak*. Luzarokoak ez.

—*Urte sasoiak* dakarren jokua:

udan igariketan eta arranketan

neguan labanketan, sky

udaberrian bolak...

—*Neskak* eta *mutilak* bereizten hasi dire jokuetan.

- Andrakilekin asko jolasten da.
- Etxetara, nagusien egite zailenak ere antzeztuaz (N).
- Paperezko andrakoakin dramak eta antzerkiñoak egiten dituzte (N).
- Tresnak erabiltzen hasten dire (M).
- Guardia eta lapurretara jolasten da (M).
- Tren, egazkina eta holakoekin jarraitzen du.

9 urtetan

- Jolas eta lan asko egin ohi du: lehertu arte.
- Gero egingo duena pentsa ohi du.
- Haur batetik bestera alde handia daiteke: batzuek irakurri, irrata entzun besteak jolas.
- Lera edo narra (trineo) koskor batetan lerratzea, labantzea duke jokurik atseginena.
- Kirol zalea: futbol, beisbol, igariketa.
- Lagunarte eratuena zale* (scout...).
- Bilduma zenbait: estanpak
menastak (mineralak...).
- Basoan zehar ibilaldiak (exkursioak).
- Animali zalea: zaintzen dituztelakotan gaude.
- Paperezko andrakilekin antzerkiñoak egiten dituzte (N).
- Titere edo marionetak gustoko (N).
- Josten eta sukalde lanetan has daitezke.
- Mekano eta taller lanak (M).
- Burrukak.

8. IRAKURKETA, MUSIKA, ZINEA

6 urtetan

- Laket zaio norbaitek beretzat irakurtzea.
- Berakiko historioak laket zaizkio.
- Ipuin batetan, gertakizun txarren batek sumin dezake.
- Historio eta ipuin zale. TBO zale.
- Pelikula motzak gustatzen zaizkio.

7 urtetan

- Irakur zaleak. Mahaira ere eraman nahi izaten dute liburua.
- Edo beste norbaitek hots handian irakurtzea haur, animali edo izadi gaiak.

—Mutilak: gudua, gudoste, arma, hegazkin eta holakoei buruz ere bai.

—TBO zale: animali eta supergizonen gertakariak.

—Pianoa ikastea gustokoa du. Irrata hots handian. Oesteko aventurak ikuste gustatzen.

8 urtetan

—Atsegin irakurtzea.

—Neskek mutilek baino gehiago irakurtzen dute.

—Humorea duten ipuinak laket. TBO zale.

9. EMOZIO EDO BIHOTZ ZARRASTADAK

6 urtetakoa

—Bihotzbera. Alde handia besteekin.

—Gorabehera handiak: ona nahiz gaiztoa; ezta nahiz garratza; maitagarria nahiz ankerra.

—«Dena» badaki: harrosko.

—Goretsia izatea laket du. Samindu egiten da errita egiten bazoia.

—Maitatu nahiz gorrotatu egiten du ama.

—Negarbera; haserrebera.

—Burrukalaria, eztabaidazalea; inor aisa jotzen duena. Nagusiñoa: denak menpe eduki nahi. Zaratatsua, garrasi berehala egiten duena. Errez aztoratzen dena.

—Ergela; arrazoirik gabe farre egingo dizu edo keinuak.

—Inork zuzentzea ez du nahiko; baina konformakoa ere ba da.

—Besteak salatu eta kritikatuko ditu; aitzakiak asmatuko ditu.

—Begiz begi begiratzen du: begirada bizia eta zorrotza.

—Beste haurrek dutenaren bekaitza.

—Agian ez dizu «humoreari» ongi erantzungo.

—Mintzaira erasotzailea erabili ohi du: irainak, amenazoak, gordinkeriak...

7 urtetakoak

—Sentimenduen adina. Besteekin harreman errezagoak.

—Serioa, kopetiluna: pentsazalea.

—Beretzako gehiegi diren helburuak hartzen ditu.

—Ataka edo kinka larrietatik aldeginaz gordetzen, gerizatzen du bere burua.

—Bere buruarekin haserraten da. Nahi duena baldin iritsi ezin badu, zerbait puskatuko du.

—Sarritan goibel, humore txartua.

—Gorespenari eta erruari sentibera. Ez da lasaitzen gorespena egiten zaionean.

—Daitekena amodioa eta atxikimena (afecto) ontzat ez hartzea. Bainan bai berak ematea.

—Besteak atsegin nahia.

—Bere anaien pribilegio edo ahalmenen espatsu (celoso).

—Humoreaz ez duzu menderako.

—Etxekoen artean edo eskolan dukean tokiaz arduratua.

—Negar egiteko erabili ohi du mintzaira: inork ez nau maite, jendea gaiztoa da, ez du zerez jolas egin. Haserratu denean, isilik gera daiteke, lehen berritsukeritan iharduten zuen bezala.

—Burukomin ta nekean ukan ohi ditu.

8 urtetakoak

—Berriri zaildu egiten zaizkio besteekiko harremanak.

—Dena dakialakotan dago; bainan onhartzen du besteek gehiago jakin dezaketela.

—Dena dramatizatu egiten du; baina egia apur bat badaramake dramatizazioak.

—Amarekiko exigentea, lotsagabea, garratza; nahiz oso eztia, maitalea.

—Aita eta ama elkarrekin ikusiaz espa.

—Beste eta bere buruaren kritikolari.

Berekoia. Menderatzailea nahiz zerbitzu handikoa.

—Negar edo farre aldiak etorriko zaizkio.

—Sarritan alaia.

—Besteek personalki egiten dutenaren ikusmira.

—Errudun iduritzen zaio bere burua.

Humore zalea. Ipuinetan humorearekin asko gozatzen du, persona batek beste iruzurtzen duenean batezere.

—Maisua-maistra hutsegiten ikustea atsegin zaio. Etxean, bera dela eta isekak egiten bazaizkio, sumindu egiten da.

—Berritsua; asko mintzatzen da, gehiegikeriak esaten ditu. Hase-erre edo nekatua dagoenean, hots handitan mintzatzen da.

9 urtetan

—Independienteagoa. Oso aldakorra.

—Sentibera.

—Erantzukizun handiagokoa, nagusigoa, zerbitzulariagoa, konfiantza merezi duena.

—Bere jokaera epai dezake. Lotsa daiteke egindakoaz.

—Dena xuxen egin nahi du. Haserratu egiten da, besteak bere arauetatik okertzen direnean.

—Gurasoekin haserratu egiten da, bainan pozik ohi da berekin. Bere handitasuna agertzen die.

—Norgehiagoka laket zaio.

—Leiala da, eta bere lagun bat edo anaia ttikiagoa iagoten, defenditzen du.

—Laket zaizkio gorespenak.

—Ekintza batzuek itsutu egiten dute eta lehertu arte ihardungo du horietan.

—Lan batetan ari denean, buruko edo begiko minak dagoela esan arren, bere hortan jarraituko du.

—Humorea guziz atsegin zaio. Ustekabedun ipuinak atsegin zaizkio. Berakiko isekak onhartzten hasten da.

10. NEGARRA

6 urtetan

—Haserre negarrak, garrasika.

—Nagusi batek farre egin araz dezaioke negarrez ari delarik ere.

—Negarti: edozerengatik egiten du nigar.

—Benetako zauriak eramango ditu onez, baina urratu ttiki batengatik nigar egingo dizu.

7 urtetan

—Negar gutiago. Goibel jarriko zaizu.

—Negar egitean, zotinka egingo du; baina mendera dezake negar gura.

—Lotsatu egiten du inork negarrez ikusteak.

—«Negar gureak nago» besterik ez dizu esango.

—Barne-egoera aldakoiak: ezta nahiz humore txartua eta negartia.

—Zigortzen baduzu, gogor mintzatzen bazatzaio edo erabaki ezin badu, negar egingo du.

8 urtetan

—Nigar gutiago egingo dizu; baina sentibera da eta begiak aisa malkotzen zaizkio.

- Ustekabeek eta kritikek min dezakete.
- Bere emozioak dramatizatu egiten ditu.

9 urtetan

—Duen emozioak menderatu eta itotzen badu, nigar egin dezake: haserre dagoenean, nekatua dagoenean.

11. BERE BURUAREN NAGUSITZA ETA HASERREA

6 urtetan

- Iazarle edo erasotzaile da oso, nola hitzez hala egitez.
- Kasketak: bere burua lurrera jaurti, ostikoka eta kolpeka. Gela batetara bidaltzen baduzu, ez da egongo eta ixten badiozu atea, berruan zerbait apurtu nahiko du.
- Iraindu egiten du. Hitzez zemaitu.
- Eztabaidatu: «ez dut egingo»; iazarri egingo zaizu: «ez dut nahi».
- Nagusiei eta jokulagunei ostikadaka egingo die.
- Krudel daiteke animalia eta haurrekiko.

7 urtetan

- Ez horren erasotzaile. Gutiago haserretzen da. Ez horren kaskogorra amaren esana egiteko.
- Anai'arrebekin burrukak.
- Inor jotzeaz amenaza dezake.
- Ostikadaka, harrika ihardun daiteke.
- Hitzez iazar daiteke.
- Kasketatsu, aldegin dezake jokulekutik edo gelatik.

8 urtetan

- Ingurukoekin harremanak, erasoz baino gehiago ikusmiraz.
- Erasotzen edo kritikatzan dutenean, beste erasoz baino sako-nago erantzuten du.
- Egitez gutitan erasoko du, hitzez gehiago.
- Aitzakiak asmatzen ditu eta iraindu ohi du.

9 urtetan

—Burrukak eta «zigorrak» ugariak (M) baina jolasetan, olgetan gehienbat.

—Eraso, hitzez eraso ohi du. Besteek esaten diotenari iazarri ohi zaio.

—Nagusien aginduen aurrean, bost axola zaionekoa egiten du.

12. BELDURRAK ETA AMETSAK

BELDURRAK

6 urtetan

—Beldurrak gehitu egiten zaizkio; bizi izandako zerbaitetik datozkioke.

—Sorgin eta «goitikoen» (sobrenatural) beldur.

—Pizti eta zakur handien beldur. Oihan eta xomorroen beldur. Ostots, haize... Belarriak estali edota beste haur bat konsola dezake.

—Tutu, telephono, komuna eta hots luzeen beldurra dezake.

—Ama hilgo ote zaion edo ezer gertako ote zaion beldur.

—Ohepetan edo oihanetan, basoetan ezkutaturik dagoen gizonaren beldur (+ N).

—Zaurien beldur: urratu, ebaki ttiki.

7 urtetan

—Beldur sakonagoak: itzal, goitikoen beldur.

—Gudu, xelatari, lapur edo ohepean dagoenaren beldur.

—Beldurra garaitzen hasten da, bere aurretik norbait joan eraziaz, edo argia biztuaz.

—Gurasoek, lagunek edo irakasleek maiteko ez duten beldur.

—Egoera berrien beldur: eskolako lan berria.

—Irakurgaiek, TVk, irratak-eta beldur horiek sutzen dizkiote.

8 urtetan

—Beldur gutiago, kezka gutiago.

—Burrukan galduko ote duen, maiteko ez ote duten beldur daiteke, artean.

—Ekaitzaren eta, orobat, hotsen beldur ttikiago.

—Ilunak izutu egiten du, bainan gauzez irten nahi izaten du gurasoekin.

—Egoera beldurgarriak behin-da-berrero sortzerazten ditu, nola soluziona jakiteko.

—Neskek arrotzaren beldurra dezakete.

—Besteak izutuaz (Buuuh! eginaz edo) gozatu egiten du, edo ipuin beldurgarriak kontatuz.

9 urtetan

—Beldur guti; haur batetik bestera alde handia.

—Eskolan galdu, frakasatuko duen beldur da edo etxeko zailtasunei.

—Bere hutsek ere nahasi dezakete.

—Elkar izutuaz gozatu egiten dute.

—Zerbaitek izu handia eman diela esaten dute. Bai eta «ez naiz ni erraz izutzen».

AMETSAK LOTAN

6 urtetan

—Ametsak farregarriak edo izugarriak; atseginak edo txarrak. Inguma edo ameskaitzak (pesadilla) guti.

—Animalia guttiago ikusten du ametsetan. Hala ere, axeriek, hartzek, lehoiek edo sugeek erasotzen eta aginkatzen dute.

—Etxeko animaliak ikus ohi ditu.

—Sua, ostotsa, oinaztarria, gudua.

—Fantasmak, aingeruak.

—Neskatoak, beren gelan sartzen ei diren gizon gaiztoen ametsak izaten dituzte.

—Ama hil edo zauritu egiten zaie, edo amak haurra uzten du.

—Amets atseginak, egunero dakusan personekin: lagun, senide... Ametsetan farre eta hitz egin dezake.

—Aztoratua baldin badago, amaren ohera joan daiteke. Bai eta ametsa jalki ere.

7 urtetan

—Amets gutiago, amets goibek atsekabeak behintzat. Ameskaitzen azken urtea, agian.

—Animaliak ikus, ihes egin ezinik gerta, inork erasotzen dituela amets egin dezakete adin hontan.

—Bere buruarekin amets asko egiten du.

—Hegan doala, itsasoan murgiltzen dela, airez dabilela.

—Kinka larrietan dabilela ere induritzen zaio.

—Fantasmak, goitikoak.

—Zineak eta irratak zerikusi handia du honen ametsetan.

8 urtetan

—Oso gutti esaten du bere ametssez.

—Alde handia haur batetik bestera.

- Batzuei laket zaie ametsak egitea eta gero ametsak jalkitzea.
- Amets atseginak ohi.
- Mutiko batzuek berriro animaliekin egiten dute amets.
- Zinean ikusitakoekin orobat.
- Ametsetan diharduelarik, ez du nahi izaten itzar arazterik.

9 urtetan

- Haur askok ohi du amets izugarriak: zauritzen edo jotzen edo eramaten edo hiltzen dituztela.
- Mugimentuko ametsak: igari egin, hegan egin jira-biraka ibili...
- Ekaitzak, suak erasotzen duela egiten du amets.
- Batzuei laket zaie goizaldera amets egitea, eta berriro lokartu nahi izan ohi dute, ametsa amaitzeko. Gero ametsak jalkitzea ere gustokoa dute.

10 urtetan

1. NORTASUNAZ

BERE BURUAZ (bere «nitasuna» —el yo—)

- Ez da bere buruaz gehiegi kezkatzen, den bezalakoa onhartzen du. 9 urtekoa baino errezagoa dela diote gurasoek.
- Kezkarik gabekoa. Oso zehatza; ez du generalizatzen.
- Erantzukizunaren aurrean, ez da axola handikoa.
- Bera gero aita izan daitekeala jakiteak kezkatzen du eta bere haurrak nola trata beharko dituen.

BERE BURUAREN BALIOAZ

- Alderdi onak: bere meritoa, eskolan edo kiroletan balio dutenaz neurtzen dute.
- Akatsak: egoera zehatzaren aurrean nabaitzen dituzte beren erruak. Bai eta ere gauza batzuk egitean: gezurrak esatean, hitz zartarrak esatean...
- Arazoak: askok esaten du ez duela holakorik. Eskolako lanek ematen dizkietenak beste askorik ez du. Bai eta ere etxeko animaliarik ez izateak. Gauza asko eduki nahia.
- Bere «nitasuna» non du?: buruko garunean edota bihotzean (uste dute).

IRRIKAK ETA JOERAK

- Nor edo zer nahi edo maite gehien:
 - gurasoak
 - zaldiak
 - zenbait ekintza: labaindu, marraztu jolasa...
- zenbait gauza izan nahia; ehiztari, futbolari, sendagile, mi-siolari...

ATSEKABEGARRIAK

Gudua, lana, eskola, maisu-maistra, gaizki erabiltzen duen jendea, jaki batzu, curia den egun batetan etxean geratzea.

NAHIAK EDO GURAK

«Zer nahi duk» galdeginez geroz: bizikleta bat, zaldi bat, zakur bat, pistola (M), umeak (N). Bai eta: osasuna, hobeak eta langilea-goak izaita. Askok esaten du baserri batetan biziko litzatekeela.

2. ONAZ EDO TXARRAZ OHARMENA (ethika-sentidua)

- Askok esaten du ba dakiela ona eta txarra berezten.
- Beste askok, berriz, ezetz.
- Ba omen dakite gauza bat ongi egina noiz dagoen, ala gaizki egina noiz dagoen.
- Ona izan nahi duela dio askok, nahiz batzutan gaiztoa izan.
- Neskek, batezere, diotenez, kontzientziak («barrungo harrak») esaten die noiz egiten duten gaizki eta noiz ongi.

JESUS M. ARRIETAK,
bildua eta euskaratua.

